

BESLUT
Datum
2025-02-25

Dnr
2024/7674

STATEN SKADESTÅNDSSKYLDIG FÖR RÄTTEGÅNGS- KOSTNADER I ETT MÅL OM ÅTERKRAV AV ASSISTANS- ERSÄTTNING

Justitiekanslerns beslut

Justitiekanslern tillerkänner sökanden ersättning med 76 560 kr. På beloppet ska ränta enligt 6 § räntelagen utgå från den 26 december 2024 till dess betalning sker.

Justitiekanslern ansvarar för att ersättningen betalas ut till sökanden.

Ärendet

Bakgrund

Försäkringskassan beslutade den 26 februari 2021 att sökanden skulle betala tillbaka 4 317 497 kr som hon fått för mycket i assistansersättning.

Sökanden begärde omprövning av beslutet, men Försäkringskassan beslutade den 26 maj 2021 att inte ändra beslutet om återkrav.

Sökanden överklagade beslutet till förvaltningsrätten som den 19 juli 2022 delvis biföll överklagandet och förklarade att det belopp som sökanden skulle betala tillbaka skulle sättas ned. Förvaltningsrätten bedömde att Försäkringskassan inte gjort tillräckligt sannolikt att samtliga utbetalningar under den aktuella perioden varit felaktiga, men att sökanden genom att inte anmäla att hennes trakeostomi tagits bort förorsakat felaktiga utbetalningar och att hon därför var återbetalningsskyldig för dessa belopp.

Både Försäkringskassan och sökanden överklagade domen till kammarrätten som den 15 januari 2024 beslutade att upphäva underinstansernas avgöranden. Kammarrätten bedömde att den utredning som fanns i målet inte var tillräcklig för att sökanden skulle ha ansetts ha fått assistansersättning felaktigt eller med för högt belopp under aktuell tidsperiod.

Anspråket m.m.

Sökanden har begärt skadestånd av staten med 257 525 kr samt ränta på beloppet. Av beloppet avser 227 525 kr ersättning för sökandens rättegångs-

kostnader i form av kostnader för ombud samt 30 000 kr ersättning i form av ideellt skadestånd. Sökanden har begärt ränta enligt 6 § räntelagen på ersättningen från den dag som infaller 30 dagar efter det att staten tagit del av det aktuella kravet.

Sökanden har till stöd för sitt anspråk i huvudsak fört fram följande. Omständigheten att hon saknat möjlighet att få ersättning för sina rättegångskostnader i förvaltningsmålen utgör en överträdelse av hennes rätt till en rättvis rättegång enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och artikel 6.1 i Europakonventionen. Hon har till följd av överträdelsen rätt till ersättning för ren förmögenhetsskada motsvarande hennes rättegångskostnader och ersättning för annan ideell skada med hänsyn till den stress och oro som överträdelsen orsakat henne. Målen har varit av stor betydelse för henne och har avsett betydande belopp. Om beslutet inte hade ändrats hade hon riskerat att gå i personlig konkurs. Hon har högst begränsade ekonomiska resurser. Hennes inkomst består av pension, livränta och handikappersättning. Frågorna i målen har inte varit av enkel beskaffenhet och det kan antas att hon skulle haft svårt att tillvarata sin rätt utan ett juridiskt skolad ombud. Hon har haft fog för att anlita ett ombud och kostnaderna som hon har haft för ombudet har varit befogade med hänsyn till sakens beskaffenhet.

Justitiekanslerns bedömning

Det finns skäl att ersätta sökandens rättegångskostnader

Rätten till en rättegång regleras i 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och artikel 6 i Europakonventionen.

Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen ska en rättegång genomföras rättvist och inom skälig tid. Bestämmelsen omfattar alla rättegångar i Sverige.

Av artikel 6 i Europakonventionen framgår att var och en, vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter, ska vara berättigad till en rättvis rättegång.

Sociala förmåner anses i regel utgöra civila rättigheter i Europakonventionens mening (se bl.a. Europadomstolens dom den 26 februari 1993 i målet Salesi mot Italien, no. 13023/87, p. 19). Justitiekanslern bedömer att rätten till assistansersättning är en sådan rättighet. Artikel 6 i Europakonventionen är därmed tillämplig i fall som gäller återkrav av assistansersättning.

Rätten till en rättvis rättegång ger inte i sig någon rätt till ersättning för rättegångskostnader. Det är i stället upp till varje medlemsstat att utforma sitt system för att enskilda ska tillförsäkras rättvisa rättegångar. Enligt Europadomstolens praxis kan det under vissa förutsättningar stå i strid med

rätten till en rättvis rättegång att en enskild som vinner ett mål mot det allmänna inte kan få ersättning för sina rättegångskostnader (se t.ex. Europadomstolens dom den 6 april 2006 i målet Stankiewicz mot Polen, no. 46917/99, p. 69, samt den 15 februari 2005 i målet Steel och Morris mot Storbritannien, no. 68416/01, p. 62).

I vissa undantagssituationer kan alltså avsaknaden av en möjlighet till ersättning för rättegångskostnader anses utgöra en begränsning av rätten till en rättvis rättegång. Det ska i så fall vara fråga om särpräglade fall och/eller särskilt ömmande situationer, typiskt sett beträffande ekonomiskt svagare personer.

Det finns i princip inte någon rätt till ersättning för rättegångskostnader i förvaltningsmål av det slag som här är i fråga utöver den möjlighet som finns till rättshjälp. Med det sagt har enskilda i vissa situationer möjlighet att få kompensation för sina rättegångskostnader genom reglerna om skadestånd.

I det nu aktuella fallet kan det inledningsvis konstateras att sökanden, enligt Justitiekanslerns mening, saknar möjlighet att få ersättning för sina rättegångskostnader som skadestånd enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen. Det har nämligen inte kommit fram att Försäkringskassan eller domstolarna agerat felaktigt eller försumligt i sökandens fall. Förhållandena är under alla omständigheter sådana att utsikterna till framgång med en talan enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen får betraktas som så begränsade att det vore orimligt att kräva att hon förde en sådan talan.

Sökandens mål hos förvaltningsdomstolarna gäller ett ingripande från det allmänna genom att hon ålagts ett betalningskrav. Beloppet som hon ålagts att betala har varit betydande. Det finns inte skäl att ifrågasätta sökandens uppgifter om att hennes ekonomiska situation skulle ha påverkats avsevärt om hon hade varit tvungen att betala det återkrävda beloppet. Målen har alltså varit av stor betydelse för henne, både på ett ekonomiskt och personligt plan. När Försäkringskassans beslut fattades var sökanden över 80 år [REDACTED]. Hon har vidare en funktionsnedsättning som påverkar hennes förmåga att sköta sin dagliga livsföring.

Mot denna bakgrund bedömer Justitiekanslern att omständigheterna i sökandens fall varit sådana att hon behövt ett ombud för att tillvarata sina rättigheter i processen. Det är därmed fråga om ett sådant undantagsfall där avsaknaden av en ersättningsmöjlighet i form av skadestånd inte kan anses proportionerlig och innebär en överträdelse av hennes rätt till en rättvis rättegång.

Staten är mot denna bakgrund skyldig att ersätta sökanden för den aktuella konventionsöverträdelsen enligt 3 kap. 4 § skadeståndslagen.

Frågan om med vilket belopp rättegångskostnaderna ska ersättas med

Frågan är därefter med vilket belopp sökanden ska få ersättning för sina rättegångskostnader. Eftersom det inte finns någon rätt till ersättning för rättegångskostnader i förvaltningsmål finns det inte heller några regler om hur sådana kostnader ska beräknas. Rätten till ersättning kan endast omfatta kostnader som varit skäligen påkallade för att ta tillvara partens rätt. De bedömningsgrunder som gäller för bestämmande av ersättning enligt skatteförfarandelagen (jfr bl.a. HFD 2019 ref. 16) bör utgöra utgångspunkt för prövningen.

Sökanden har begärt ersättning för ombudskostnader med 227 525 kr. Beloppet avser 95 timmars arbete med en timkostnad på 2 395 kr. Till stöd för sitt anspråk har sökanden gett in ombudets ärendejournal där åtgärder och tidsåtgång framgår. Ersättning har begärts för åtgärder som vidtagits från och med begäran om omprövning av Försäkringskassans beslut till och med avslutande åtgärder efter kammarrättens dom.

Justitiekanslern anser att det endast är kostnaderna hänförliga till processen i domstol som kan ersättas med stöd av rätten till en rättvis rättegång. Sökandens kostnader hänförliga till begäran om omprövning av Försäkringskassans grundbeslut ska därför inte ersättas.

Av ombudets ärendejournal framgår att kostnaderna från och med mottagande och genomgång av Försäkringskassans omprövningsbeslut till avslutande åtgärder i kammarrätten uppgår till 58,5 timmar.

Frågan är om åtgärderna i dessa delar varit nödvändiga för att ta tillvara sökandens rätt och om den tid som lagts ned på respektive åtgärd framstår som rimlig.

Justitiekanslern beaktar att det förekommit viss skriftväxling i både förvaltningsrätten och kammarrätten. I överklagandena och yttrandena från sökandens ombud har det som Försäkringskassan fört fram bemötts och det har lyfts fram att en del av Försäkringskassans uppgifter var felaktiga. Kammarrätten kom slutligen fram till att Försäkringskassan inte hade uppfyllt sin bevisbörda och biföll överklagandet. Flera av de åtgärder som hade vidtagits av ombudet framstår därför som nödvändiga för tillvaratagandet av sökandens rätt. Ombudet har dock även anfört argument som inte beaktats av domstolarna och därmed inte haft betydelse för prövningen. Exempelvis har argumentation förts angående mot vilken aktör återkravet har riktats mot. Det förekommer också upprepningar av vad som redan tidigare förts fram.

Tidsåtgången för flera av åtgärderna framstår även som väl tilltagen med hänsyn till målets beskaffenhet. Exempelvis framstår det inte som motiverat att, inför överklagandet till förvaltningsrätten, ha lagt ned åtta timmar på att

gå igenom över 100 beslut om återkrav från Försäkringskassan. Det kan inte heller under processen i kammarrätten anses ha varit motiverat med en tidsåtgång på fyra timmar för ytterligare rättsutredning och genomgång av ny praxis.

Mot denna bakgrund anser Justitiekanslern att en skälig tidsåtgång för åtgärder i målen uppgår till totalt 40 timmars arbete.

När det gäller skälighetsbedömningen i fråga om timkostnad, kan viss ledning hämtas från vad som gäller i rättshjälpsärenden. Under år 2024 då processen avslutades och kostnadsanspråket även framställdes uppgick timkostnadsnormen till 1 914 kr inklusive mervärdesskatt. Det råder dock inte någon strikt bundenhet till rättshjälpstaxan utan även omständigheter som ärendets svårighetsgrad, ombudets skicklighet och vad det normalt sett kostar att anlita ett sådant ombud som ärendets beskaffenhet kräver bör vägas in. Ombudets timkostnad uppgår i det här fallet till 2 395 kr.

Justitiekanslern beaktar att målen i huvudsak gällde bevisfrågor. Det var inte fråga om några komplexa juridiska frågor som krävde särskild kompetens eller erfarenhet. Det har inte heller kommit fram att ombudet haft någon särskild erfarenhet eller kunskap inom aktuellt rättsområde. Mot denna bakgrund bör en skälig timkostnad för ombudet motsvara timkostnadsnormen för rättshjälp, vilket innebär att skälig timkostnad får anses uppgå till 1 914 kr.

Sammanfattningsvis ska alltså sökanden tillerkännas ersättning med 76 560 kr (1 914 x 40) för sina rättegångskostnader.

Sökanden saknar rätt till ideellt skadestånd

Ideellt skadestånd kan ges ut när Europakonventionen har överträtts om det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen. En konstaterad överträdelse av Europakonventionen ger inte en automatisk rätt till skadestånd. Syftet med regleringen är inte att alla upplevelser av oförrätter ska ersättas ekonomiskt. Det kan vara tillräckligt att överträdelsen undanröjs eller gottgörs på annat sätt.

Som framgår ovan anser Justitiekanslern att omständigheten att sökanden saknar en ersättningsmöjlighet i form av skadestånd innebär en överträdelse av hennes rätt till en rättvis rättegång. Hon tillerkänns därför ersättning för skäliga rättegångskostnader.

Rätten till en rättvis rättegång innebär inte att ersättningen i sökandens situation måste dömas ut inom ramen för själva förvaltningsmålet. Att det är förenligt med artikel 6.1 Europakonventionen (liksom med 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen) att hänvisa en enskild till ett separat och efterföljande skadeståndsförfarande för att få ersättning är något som har slagits fast av Högsta förvaltningsdomstolen i HFD 2022 ref. 10, där det

hänvisades till Europadomstolens dom den 18 juni 2020 i målet Černius och Rinkevičius mot Litauen, no. 73579/17 och 14620/18, som stöd för den slutsatsen.

Eftersom sökanden nu beviljas ersättning för skäliga rättegångskostnader i samma förfarande som ansökan om ersättning framställts får hon gottgörelse för kränkningen av hennes rätt till en rättvis rättegång. Det finns därför inte skäl att bevilja sökanden något ideellt skadestånd.

Ränta

Sökanden har begärt ränta enligt 6 § räntelagen på ersättningen. Staten genom Justitiekanslern tog del av den 26 november 2024. Ränta på beloppet ska därmed utgå från den 26 december 2024.

Ärendet har föredragits av [REDACTED]. I ärendets beredning har även byråcheferna [REDACTED] och [REDACTED] deltagit.

Daniel Kjellgren

Detta beslut har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Upplysningar om överklagande m.m.

Justitiekanslerns beslut har fattats enligt bestämmelserna om statens frivilliga skadereglering som finns i förordningen (1995:1301) om handläggning av skadeståndsanspråk mot staten. Beslutet kan inte överklagas. Den som är missnöjd med beslutet kan väcka talan mot staten i allmän domstol för att få begäran prövad i den ordning som gäller för tvistemål.

Exp. till

Sökanden

JK-Ekonomi